

Sygn. akt IV CNP 38/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 19 marca 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Anna Kozłowska (przewodniczący)

SSN Krzysztof Pietrzykowski (sprawozdawca)

SSA Jacek Grela

w sprawie ze skargi powódki M. W.

o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku

Sądu Apelacyjnego

z dnia 12 listopada 2013 r.

w sprawie z powództwa J. W. i M. W.

przeciwko Skarbowi Państwa - Prezesowi Sądu Okręgowego w S.

o zadośćuczynienie i odszkodowanie,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 19 marca 2015 r.,

- 1. oddala skargę;**
- 2. nie obciąża powódki kosztami postępowania przed Sądem Najwyższym.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 15 marca 2013 r. Sąd Okręgowy w S. zasądził od Skarbu Państwa reprezentowanego przez Prezesa Sądu Okręgowego w S. na rzecz J. W. i M. W. zadośćuczynienie w kwotach po 20.000 złotych z ustawowymi odsetkami od dnia 5 lipca 2012 r. do dnia zapłaty, a w pozostałej części powództwo oddalił.

Sąd Okręgowy ustalił, że w dniu 16 listopada 1972 r. został wydany Akt Własności Ziemi stwierdzający, iż M. i M. W. - rodzice J. W. - z mocy prawa stali się właścicielami gospodarstwa rolnego, składającego się z działek gruntu położonych w miejscowości J. o łącznej powierzchni 19,85 ha. W skład gospodarstwa wchodziły działki rolne, leśne oraz działka siedliskowa. M. W. zmarł w dniu 22 lipca 1975 r. I spadek po nim, na podstawie ustawy, nabyli: żona M. W. oraz dzieci A. K. i J. W. w częściach po 1/3, z tym, że wchodzące w skład spadku gospodarstwo rolne z mocy ustawy nabyła żona M. W. i syn J. W. w częściach po 1/2. W dniu 15 grudnia 1980 r. M. W. zawarła z córką A. K. i jej mężem F. K. umowę dożywocia, na mocy której przeniosła na nich udział wynoszący 3/4 części we współwłasności gospodarstwa rolnego w zamian za dożywotnie utrzymanie. J. W. wraz z żoną M. W. zamieszkuje na działce siedliskowej, która wchodzi w skład gospodarstwa rolnego. Przez kilkadziesiąt lat całe gospodarstwo znajdowało się w ich wyłącznym posiadaniu. A. K. wraz z mężem F. K. od wczesnych lat 60-tych XX wieku na stałe zamieszkiwali w W. i trudnili się pracą zawodową niezwiązaną z rolnictwem.

W dniu 29 sierpnia 1983 r. M. W., A. K. i F. K. wnieśli o dokonanie działu spadku i zniesienie współwłasności rzeczzonego gospodarstwa rolnego. Uczestnikiem tego postępowania był J. W. Postępowanie przed Sądem Rejonowym w W. trwało ponad 20 lat. Sąd Rejonowy w W. postanowieniem z dnia 2 grudnia 2003 r. zniósł współwłasność gospodarstwa rolnego w ten sposób, że wszystkie działki wchodzące w skład gospodarstwa przyznał na własność uczestnikowi postępowania J. W. i zasądził od niego stosowne spłaty na rzecz A. i F. K. Sąd Okręgowy w S. postanowieniem z dnia 27 kwietnia 2004 r. uchylił to postanowienie i przekazał sprawę Sądowi Rejonowemu w W. do ponownego rozpoznania.

Postanowieniem z dnia 14 czerwca 2004 r. Sąd Okręgowy w S. wyznaczył do rozpoznania tej sprawy Sąd Rejonowy w S. W dniu 18 lutego 2005 r. uczestnik postępowania J. W. darował udział wynoszący 3/4 części we współwłasności gospodarstwa rolnego swojej córce J. W., która została wezwana do udziału w sprawie w charakterze uczestnika postępowania. Postępowanie przed Sądem Rejonowym w S. trwało blisko 4 lata i postanowieniem z dnia 18 lutego 2008 r. Sąd ten dokonał działu spadku i zniesienia współwłasności w ten sposób, że działkę siedliskową przyznał na własność uczestniczce postępowania J. W., zaś pozostałą część gospodarstwa przyznał na własność A. i F. K. na zasadach wspólności ustawowej małżeńskiej. Sąd zasądził również stosowne spłaty na rzecz małżonków K. od J. W. i J. W. Sprawa zakończyła się prawomocnie dopiero dnia 26 marca 2009 r., kiedy po rozpoznaniu apelacji Sąd Okręgowy w S. częściowo zmienił postanowienie Sądu Rejonowego w ten sposób, że skrócił termin dokonania spłaty przez J. W. i obniżył należną od J. W. spłatę pieniężną z kwoty 189.673,81 zł do kwoty 120.002 zł.

Sąd Okręgowy podkreślił, że powodowie dochodzili naprawienia szkody majątkowej i niemajątkowej na podstawie art. 16 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz. U. Nr 179, poz. 1843 ze zm.; dalej: "u.s.n.p."). J. W. w sprawie o dział spadku i zniesienie współwłasności nie skorzystał z prawa do wniesienia skargi o stwierdzenie przewlekłości postępowania. Sąd Okręgowy stwierdził, że w tej sytuacji podstawę prawną określonego w pozwie roszczenia mogą stanowić art. 417, 445 i 448 k.c. Zdaniem Sądu Okręgowego, trudno uznać, że postępowanie cywilne trwające przeszło ćwierć wieku nie narusza prawa strony do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Postępowanie w sprawie o dział spadku i zniesienie współwłasności trwało znacznie dłużej niż było to konieczne do wyjaśnienia okoliczności faktycznych i prawnych w tej sprawie. Sąd Rejonowy w W. nie radził sobie z przebiegiem postępowania oraz sprawnym i właściwym koncentrowaniem materiału dowodowego. Zakończenie postępowania dopiero po 26 latach jest więc wynikiem nieefektywnego prowadzenia sprawy i braku należytej staranności procesowej, co

wypełnia przesłanki bezprawności określonej w art. 417 k.c. Nie ulega wątpliwości, że długotrwałe postępowanie sądowe z zasady jest związane z krzywdą moralną i wywołuje u strony poczucie frustracji. Wprawdzie uczestnikiem postępowania w sprawie o dział spadku i zniesienie współwłasności był wyłącznie J. W., ale jest oczywiste, że bezprawna przewlekłość w tej sprawie bezpośrednio dotknęła również praw M. W. Doznana przez powodów krzywda jest znaczna i stosowne do wszystkich okoliczności są kwoty zadośćuczynienia po 20.000 zł na rzecz każdego z powodów. W ocenie Sądu Okręgowego, nie udało się natomiast powodom skutecznie wykazać doznania uszczerbku w dobrach majątkowych, który byłby wynikiem dopuszczenia się przez Skarb Państwa bezprawnej przewlekłości postępowania.

Obie strony wniosły apelacje od wyroku Sądu Okręgowego.

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 12 listopada 2013 r. zmienił zaskarżony wyrok w pkt I i III w ten sposób, że zasądził ustawowe odsetki od dnia 5 lipca 2011 r. do dnia zapłaty, zmienił zaskarżony wyrok w pkt II w ten sposób, że w tym zakresie powództwo oddalił, oddalił apelację powoda J. W. i pozwanego w pozostałej części, a apelację powódki M. W. w całości oraz wzajemnie zniósł między stronami koszty postępowania apelacyjnego. Podzielił wszystkie ustalenia i wnioski Sądu Okręgowego w zakresie oceny, że doszło do przewlekłości postępowania w sprawie o dział spadku i zniesienie współwłasności. Podkreślił jednak, że powódce M. W. nie przysługują roszczenia z tytułu przewlekłości postępowania w tej sprawie, gdyż - zgodnie z art. 2, 3 ust. 5 i art. 16 u.s.n.p. - zarówno skargę na taką przewlekłość, jak i powództwo o odszkodowanie, gdy nie wniesiono skargi na przewlekłość postępowania, może wnieść tylko strona (uczestnik postępowania), tymczasem powódka nie była uczestnikiem postępowania.

Powódka M. W. wniosła skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 12 listopada 2013 r. w części dotyczącej pkt II (oddalenia powództwa M. W.) oraz w części dotyczącej pkt III (oddalenia apelacji M. W. w całości), zarzucając naruszenie art. 16 w związku z art. 2 oraz art. 3 ust. 5 (powinno być pkt 5) u.s.n.p., art. 417 k.c. w związku z art. 77 ust.

1 i 2 Konstytucji RP oraz art. 448 w związku z art. 23 i 417 k.c. oraz art. 77 ust. 1 i 2 Konstytucji RP.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarżąca zarzuciła naruszenie art. 16 w związku z art. 2 oraz art. 3 ust. 5 u.s.n.p. polegające na błędnej wykładni wyrażającej się w przyjęciu, że ta regulacja stanowi materialną podstawę roszczenia o zadośćuczynienie za szkodę wynikającą z przewlekłości postępowania sądowego, skoro określa krąg podmiotów legitymowanych do wystąpienia z takim roszczeniem do uczestników postępowania w sytuacji, gdy w świetle jednolitego orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów powszechnych nie stanowi ona samoistnego źródła roszczeń o naprawienie szkody wynikłej z przewlekłości postępowania sądowego. Zdaniem skarżącej, podstawą takich roszczeń są przepisy kodeksu cywilnego, w tym art. 417 i 448 k.c., co oznacza, że zanegowanie legitymacji powódki do dochodzenia zadośćuczynienia z powołaniem się na przepisy u.s.n.p. było wadliwe i powodowało bezzasadne odmówienie *a limine* powódce ochrony prawnej w celu zadośćuczynienia doznanej przez nią krzywdy.

Zgodnie z art. 2 ust. 1 u.s.n.p., strona (a w postępowaniu cywilnym - również interwenient uboczny i uczestnik postępowania - art. 3 pkt 5 u.s.n.p.) może wnieść skargę o stwierdzenie, że w postępowaniu, którego skarga dotyczy, nastąpiło naruszenie jej prawa do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki, jeżeli postępowanie w tej sprawie trwa dłużej, niż to konieczne dla wyjaśnienia tych okoliczności faktycznych i prawnych, które są istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, albo dłużej niż to konieczne do załatwienia sprawy egzekucyjnej lub innej dotyczącej wykonania orzeczenia sądowego (przewlekłość postępowania). Skargę tę wnosi się w toku postępowania w sprawie (art. 5 ust. 1 u.s.n.p.). Sąd, uwzględniając skargę, na żądanie skarżącego przyznaje od Skarbu Państwa sumę pieniężną w wysokości od 2.000 do 20.000 zł (art. 12 ust. 4 u.s.n.p.). Jeżeli skarga została uwzględniona, strona może w odrębnym postępowaniu dochodzić od Skarbu Państwa również naprawienia szkody wynikłej ze stwierdzonej. Postanowienie uwzględniające skargę wiąże sąd w postępowaniu cywilnym o odszkodowanie lub zadośćuczynienie, co do stwierdzenia przewlekłości

postępowania (art. 15 ust. 1 i 2 u.s.n.p. w związku z art. 417¹ § 3 i art. 448 k.c.). Ustawa o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki umożliwia też stronie, która nie wniosła skargi na przewlekłość postępowania w toku postępowania w sprawie, dochodzenie na podstawie art. 417 k.c. naprawienia szkody wynikłej z przewlekłości, po prawomocnym zakończeniu postępowania co do istoty sprawy (art. 16 u.s.n.p.).

Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 27 czerwca 2008 r., III CZP 25/08 (OSNC 2009, nr 9, poz. 127) podkreślił, że art. 15 i 16 u.s.n.p. stanowią tylko swego rodzaju wzmocnienie normatywne, za pomocą którego prawodawca usuwa wszelkie ewentualne wątpliwości co do odpowiedzialności państwa na podstawie przepisów prawa cywilnego za szkodę wyrządzoną rozpoznaniem sprawy w postępowaniu sądowym z nieuzasadnioną zwłoką. Wymienionym przepisom można także przypisać funkcję norm kolizyjnych, co oznacza, że same nie kreują jakichkolwiek praw podmiotowych ani nie stanowią podstawy prawnej dochodzenia roszczeń cywilnoprawnych. Takiej podstawy należy poszukiwać w szczególności w art. 445 i 448 k.c. i ich wykładni, dostosowanej do orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczącego art. 6 ust. 1 i art. 41 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284). Analogiczne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 6 maja 2010 r., II CSK 640/09 (niepubl.), w którym przyjął, że art. 15 u.s.n.p. nie tworzy swobodnego uprawnienia do domagania się odszkodowania lub zadośćuczynienia, ale wskazuje na możliwość uzyskania pełnej kompensaty oraz ma charakter normy odsyłającej i określającej zakres prejudycjalnego związania. Przepis ten nie zwalnia strony od obowiązku wykazania przesłanek odpowiedzialności Skarbu Państwa w postaci szkody i związku przyczynowego pomiędzy jej powstaniem a przewlekłością. Sąd Najwyższy wskazał ponadto, że w razie zgłoszenia żądania naprawienia szkody po prawomocnym zakończeniu postępowania w sprawie przez stronę, która nie wniosła skargi na przewlekłość (art. 16 u.s.n.p.), rzeczą sądu w postępowaniu cywilnym jest także ustalenie, czy doszło do zbędnej zwłoki.

Z wymienionych orzeczeń Sądu Najwyższego, a także z powołanych w skardze orzeczeń sądów apelacyjnych, wynika, że art. 15 i 16 u.s.n.p. są przepisami kolizyjnymi (lub odsyłającymi), które nie stanowią samodzielnych podstaw odpowiedzialności odszkodowawczej z tytułu przewlekłości postępowania. Nie oznacza to jednak, że są one pozbawione znaczenia normatywnego. Zgodnie z art. 417¹ § 3 k.c., jeżeli szkoda została wyrządzona przez niewydanie orzeczenia lub decyzji, gdy obowiązek ich wydania przewiduje przepis prawa, jej naprawienia można żądać po stwierdzeniu we właściwym postępowaniu niezgodności z prawem niewydania orzeczenia lub decyzji, chyba że przepisy odrębne stanowią inaczej. "Właściwe postępowanie" w rozumieniu tego przepisu zostało uregulowane m.in. w ustawie o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki. Wniesienie skargi i jej uwzględnienie przez sąd umożliwiają dochodzenie naprawienia szkody wynikłej ze stwierdzonej przewlekłości od Skarbu Państwa (art. 15 u.s.n.p.). „Przepisem odrębnym” w rozumieniu art. 417¹ § 3 k.c. jest zaś art. 16 u.s.n.p., który wyłącza konieczność uzyskania postanowienia sądu stwierdzającego przewlekłość postępowania. W obu wypadkach uprawnienie do dochodzenia od Skarbu Państwa odszkodowania za szkodę wyrządzoną przez przewlekłość postępowania przysługuje wyłącznie stronie (uczestnikowi postępowania, interwenientowi ubocznemu) postępowania, w którym doszło do przewlekłości. Przeciwnie rozumowanie przedstawione przez skarżącą prowadzioby do paradoksalnego wniosku, że strona postępowania (uczestnik postępowania, interwenient uboczny) dochodząca roszczeń od Skarbu Państwa związanych z przewlekłością postępowania jest w gorszej sytuacji niż osoba niebędąca stroną, oraz pozbawiałoby normatywnego znaczenia regulacje zamieszczone w art. 15 i 16 u.s.n.p.

Skoro skarżącej nie przysługuje legitymacja w sprawie o naprawienie szkody wynikłej z przewlekłości postępowania, bezprzedmiotowe są zarzuty naruszenia art. 417 k.c. w związku z art. 77 ust. 1 i 2 Konstytucji RP oraz art. 448 w związku z art. 23 i w związku z art. 417 k.c. w związku z art. 77 ust. 1 i 2 Konstytucji RP przez ich niezastosowanie.

W konsekwencji należy uznać, że nie było podstaw do przyjęcia, aby wyrok Sądu Apelacyjnego z dnia 12 listopada 2013 r. był niezgodny z prawem.

Sąd Najwyższy nie obciążył skarżącej kosztami postępowania ze względu na szczególne okoliczności niniejszej sprawy (art. 102 k.p.c.).

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy na podstawie art. 424¹¹ § 1 k.p.c. orzekł, jak w sentencji.